

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЧЕРНІВЕЦЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ЮРІЯ ФЕДЬКОВИЧА**

ЧЕКАЛОВСЬКА ГАЛИНА ЗБИСЛАВІВНА

УДК 37.015.6

**СУСПІЛЬНЕ БЛАГО ОСВІТНИХ ПОСЛУГ В СИСТЕМІ
СТИМУЛЮВАННЯ РОЗВИТКУ «НОВОЇ ЕКОНОМІКИ»**

08.00.01 – економічна теорія та історія економічної думки

АВТОРЕФЕРАТ

дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата економічних наук

Чернівці – 2016

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана у Тернопільському національному економічному університеті Міністерства освіти і науки України.

Науковий керівник: доктор економічних наук, професор
Длугопольський Олександр Володимирович,
Тернопільський національний економічний
університет, професор кафедри економічної теорії,
директор НДІ інноваційного розвитку та
державотворення.

Офіційні опоненти: доктор економічних наук, професор
Радіонова Ірина Федорівна,
ДВНЗ «Київський національний економічний
університет імені Вадима Гетьмана»,
професор кафедри макроекономіки та державного
управління;

кандидат економічних наук, доцент
Штундер Ірина Олександрівна,
Київський національний торговельно-економічний
університет, доцент кафедри економічної теорії та
конкурентної політики.

Захист відбудеться «27» травня 2016 р. об 11 год. 30 хв. на засіданні спеціалізованої вченої ради К 76.051.12 у Чернівецькому національному університеті імені Юрія Федьковича за адресою: 58002, м. Чернівці, вул. Кафедральна, 2, корпус 14, ауд. 45.

З дисертацією можна ознайомитись у науковій бібліотеці Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича за адресою: 58002, м. Чернівці, вул. Лесі Українки, 23.

Автореферат розісланий «27» квітня 2016 р.

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради
кандидат економічних наук, доцент

В. М. Запухляк

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. Процес ринкових перетворень, глобалізація господарських зв'язків і відносин призвели до кардинальної переоцінки ролі і значущості багатьох факторів економічного розвитку. Разом з тим, стало очевидним, що незалежно від співвідношення адміністративних та ринкових засад в економіці окремі сфери і галузі мають важливе значення за всіх форм функціонування системи соціально-економічних відносин. До числа таких галузей віднесена і вища освіта як галузь підготовки висококваліфікованої робочої сили – головної продуктивної сили суспільства.

Сучасна система вищої освіти є одним із найголовніших чинників зростання якості людського капіталу, генератором нових ідей, запорукою динамічного розвитку економіки і суспільства загалом. Її висока якість можлива за умови формування у державі ефективних інститутів функціонування та управління освітою, а також належного її фінансування. Основними тенденціями на сьогодні стають інтернаціоналізація освітньої діяльності, технологічні зрушення, диверсифікація механізмів фінансування, загострення конкурентної боротьби між ВНЗ тощо. В результаті посилення взаємозалежності національних економік виникає потреба у новому поколінні високоосвічених людей, які можуть ефективно вирішувати актуальні проблеми людства і брати активну участь у міжнародному суспільному житті.

Система вищої освіти України сьогодні знаходиться у процесі реформування, що зумовлено трансформаційними змінами у суспільстві, прийняттям нових стратегічно важливих нормативно-правових актів, а також необхідністю відповідати міжнародним вимогам становлення економіки знань.

У сучасному суспільстві набувають нового змісту сутність, функції, роль вищої освіти як інституту в новій економіці, форми і методи організації та управління освітньою галуззю.

Система державного управління має базуватися на механізмах і стимулах, що впливатимуть на поведінку вищих навчальних закладів і будуть примушувати їх підвищувати якість освітніх послуг та нести відповідальність за результати своєї діяльності. Все це пояснює актуальність проблематики становлення якісної системи вищої освіти в умовах трансформаційних процесів у економіці України і обумовлює вибір теми дисертаційного дослідження.

Зміни, які відбуваються в економічній системі, впливають на зміст освіти і характер функціонування сфери освітніх послуг. Дослідженню теоретичних і прикладних аспектів ролі освіти у контексті формування інформаційного суспільства та економіки знань присвячені роботи відомих зарубіжних і вітчизняних учених. Зокрема, вплив освіти на добробут населення, зайнятість, національний дохід, економічне зростання відображено у працях представників класичної політекономії А. Сміта, В. Петті, Д. Рікардо, Т. Мальтуса, Р. Лоу, Р. Вейленда та ін. Через призму теорії людського капіталу освіта розглядається у працях Г. Беккера, Т. Шульца, Г. Джонсона, Ф. Махлупа, Дж. Кендріка, Л. Туроу та ін. Боулс С., Джинтіс Г. аналізують освітні послуги як засіб відбору і сигналізації про професійні якості працівників. Обґрунтування впливу освіти на економічне зростання у різних країнах і визнання його в якості одного з провідних чинників росту економіки

проводиться у роботах Е. Денісона, Дж. Стігліца. Дослідження сутності та ролі інституту вищої освіти в інституційній системі суспільства відображено у працях учених-інституціоналістів, таких як Д. Белл, Т. Веблен, К. Менар, Д. Норт, Р. Нуреев та ін.

У розвиток проблематики забезпечення ефективного функціонування системи освіти суттєвий внесок зробили також і українські вчені, зокрема: В. Александров, Т. Анісовець, Т. Астаф'єва, Т. Боголіб, І. Вахович, А. Гриценко, О. Грішнова, О. Длугопольський, Г. Дмитренко, В. Зінченко, І. Каленюк, Н. Константюк, К. Корсак, В. Кремень, О. Куклін, В. Куценко, Е. Лібанова, В. Луговий, В. Новіков, І. Радіонова, В. Сацик, Т. Фініков, В. Чекмарьов, В. Щетинін, І. Штундер, Л. Цимбал, О. Яременко та ін. Проте у сучасних дослідженнях увага приділяється переважно економічним і соціальним аспектам розвитку освіти, отже, проблеми функціонування сфери освітніх послуг не можна вважати всебічно розробленими, зокрема, відсутній комплексний підхід до аналізу освітніх послуг вищої школи. Наявність великого кола невирішених проблем і незавершеність методології їх розв'язання визначили тему, мету і завдання дослідження, його структурну побудову.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційне дослідження виконано у розрізі плану науково-дослідних робіт кафедри економічної теорії Тернопільського національного економічного університету, а саме: держбюджетної теми «Сучасна парадигма функціонування держави добробуту в середовищі глобальних викликів» (ДР №0114U000567) – підрозділ «Освіта як пріоритет розвитку держави добробуту та актуальність її інвестування», у межах якої дисертанткою визначено значення вищої освіти в системі пріоритетів розвитку ринкової економіки, а також її роль у формуванні інтелектуального потенціалу нації і в здатності задовольнити освітні потреби особистості як у професійній сфері, так і для її персонального розвитку і самореалізації; кафедральних тем «Економічне зростання в Україні в контексті реалізації стратегії інноваційно-інвестиційного розвитку» (ДР №0109U000036) – підрозділ «Роль суспільного блага освітніх послуг у процесі формування та становлення нової економіки», в межах якої автором досліджено основні напрями впливу освіти на показники економічного зростання; «Фундаментальні засади реалізації сучасної моделі економічної політики» (ДР №0112U008452) – підрозділ «Трансформації моделі фінансування вищої освіти України», у межах якої дисертанткою досліджено основні тенденції фінансування вищої освіти в Україні, виокремлено заходи щодо фінансової стабілізації у цій сфері.

Мета і завдання дослідження. Метою дисертаційного дослідження є з'ясування економічної природи і особливостей надання освітніх послуг у системі стимулювання розвитку нової економіки на прикладі вищої освіти.

Мета роботи обумовила такі завдання наукового дослідження:

- дослідити категоріальні аспекти інноваційно-технологічних процесів на етапі формування «нової економіки», визначити сучасні тенденції розвитку «нової економіки»;
- розкрити теоретико-методологічні основи суспільного блага освітніх послуг, у тому числі обґрунтувати концептуальні підходи до аналізу економічної категорії

«суспільне благо», уточнити її зміст і місце в системі категоріально-понятійного апарату економічної теорії, сформулювати критерії віднесення освітніх послуг до груп суспільних, мериторних, а також патронатних благ;

– визначити суть та розкрити економічне значення освітніх послуг в умовах трансформації національної економіки й поступу інформаційного суспільства;

– визначити місце і роль вищої освіти у структурі соціально-економічних відносин і провести порівняння основних принципів освітньої політики України й зарубіжних країн;

– теоретично обґрунтувати необхідність розробки та запровадження нових механізмів надання освітніх послуг у сучасних умовах ринкової економіки, а також запропонувати нову модель фінансування вищої освіти в Україні;

– здійснити аналіз освітніх послуг у системі вищої освіти України та провести оцінку соціально-економічної ефективності функціонування вищої освіти;

– визначити основні проблеми й напрями вдосконалення соціально-економічної політики у галузі освіти та розвитку ринку освітніх послуг, проаналізувати можливості та межі застосування світового досвіду в умовах вітчизняної економіки;

– здійснити аналіз якості освітніх послуг у системі стимулювання розвитку «нової економіки»;

– охарактеризувати інституційну специфіку моделей квазі-ринку в системі вищої освіти, оцінити можливості їх модернізації у порівнянні з квазіринковими моделями розвинутих країн.

Об'єктом дослідження є процес функціонування та розвитку системи надання освітніх послуг (на прикладі вищої освіти).

Предметом дослідження є соціально-економічні відносини у сфері освіти, що виникають у процесі розвитку «нової економіки».

Методи дослідження. Теоретична і методологічна основа дослідження побудована на використанні базових положень економічної теорії, макроекономіки, методичних підходів вітчизняних і зарубіжних учених до дослідження проблем регулювання освіти, законодавчих актів та інформаційно-статистичних матеріалів, що стосуються питань розвитку сфери освітніх послуг.

У процесі дослідження застосовані такі методи дослідження, як: аналіз, синтез і наукова абстракція (під час уточнення базових економічних категорій наукового дослідження); статистико-економічний (аналіз сучасного стану вищої освіти в Україні); порівняльний і статистичний аналізи; метод логічного узагальнення (в ході вивчення принципів організації пропозиції освітніх послуг); системно-структурний аналіз (у процесі аналізу механізму пропозиції освітніх послуг); методи економіко-математичного моделювання, кореляційно-регресійного аналізу (під час з'ясування впливу рівня освіти на індекс глобальної конкурентоспроможності, глобальний індекс інновацій, індекс інформаційного суспільства). Для дослідження особливостей функціонування і трансформації діяльності вищої освіти використовувалися також історико-еволюційні методи.

Інформаційною базою дослідження є: законодавчі й нормативні документи, аналітичні огляди Міністерства освіти і науки України; статистичні звіти Державної служби статистики України, інших органів державного та регіонального управління;

монографічні дослідження і наукові публікації з питань розвитку системи вищої освіти в країнах світу.

Наукова новизна отриманих результатів дослідження полягає у наступному:

вперше:

– запропоновано авторський підхід до визначення освіти в контексті теорії «нової економіки», що дало можливість охарактеризувати освіту як суспільне благо, якому, окрім класичних характеристик, притаманні специфічні ефекти, що набули поширення наприкінці ХХ – початку ХХІ ст.: масифікація (становлення масової вищої освіти), інституційне сегментування із поділом освіти на сегмент, зосереджений на викладанні, та сегмент, що фокусується на дослідженнях, мережевий характер взаємодій суб'єктів, акцент на компетенціях та прикладних навичках здобувачів вищої освіти, орієнтація на якість і результат;

удосконалено:

– концептуальні підходи до визначення напрямків взаємного впливу економіки та освіти, які полягають у тому, що вища освіта створює умови накопичення і розвитку сукупного людського та соціального капіталів, які є не просто джерелом економічних можливостей, а характеризують дієздатність економіки на усіх рівнях, оскільки держава через систему вищої освіти сприяє досягненню вищого рівня людського розвитку, кращих соціальних гарантій і стандартів життя, що підсилює економічний розвиток та економічне зростання, збільшуючи рівень доходу як окремої людини, так і країни загалом;

– алгоритми оцінювання якості освітніх послуг із використанням світового досвіду функціонування університетів у відмінному від вітчизняного інституційному середовищі, що передбачає застосування комплексу критеріїв: затребуваність ринком праці майбутніх фахівців (рівень працевлаштування за отриманою спеціальністю), якість абітурієнта, якість професорсько-викладацького складу, бібліометричні показники і т. ін., що загалом надасть можливість не лише встановити рейтинг кожного окремого ВНЗ, а й переорієнтувати фінансові потоки у ті заклади, які забезпечують найвищу якість, дбають про репутацію, розвиваються в напрямку інтернаціоналізації вищої освіти, сприяють розвитку академічної культури на принципах доброчесності тощо;

– підходи до формування механізмів ресурсного забезпечення вітчизняної вищої освіти на засадах блочного фінансування, що передбачає орієнтацію на низку «вхідних-вихідних» індикаторів, історично-зумовлені фактори, контракти продуктивності та проведення переговорів із профільними міністерствами;

– змістовні характеристики конкретних моделей квазі-ринкових структур, основними елементами яких є використання тендерних процедур закупівель освітніх послуг, що допускають можливість брати участь у процедурах розміщення бюджетного замовлення організаціям різних форм власності, та економічні механізми, що забезпечують самостійний вибір споживачами постачальника освітніх послуг на основі використання спеціальних індикаторів, які фіксують ефективність роботи освітніх установ;

набули подальшого розвитку:

– напрямки вдосконалення державної політики на ринку освітніх послуг шляхом доповнення існуючих стратегій розвитку освіти такими напрямками: зміна моделі фінансування, орієнтована на показники результативності за формульним принципом, забезпечення дотримання стандартів якості наданих послуг через активізацію діяльності зовнішніх агенцій та внутрішніх систем забезпечення якості освіти, що сприятиме посиленню конкурентних позицій вітчизняних університетів на європейському ринку освітніх послуг тощо;

– моніторинг надання освітніх послуг завдяки використанню низки фінансово-економічних індикаторів, зокрема, показники макроекономічної стабільності, результати інноваційної активності, що у перспективі призведе до активізації не лише економічних, але й соціальних відносин (зменшення рівня безробіття, майнової нерівності й бідності, підвищення рівня якості та довіри до освіти).

Практичне значення отриманих результатів полягає у можливості їхнього застосування при розробці заходів, спрямованих на оптимізацію розвитку сфери освітніх послуг, підвищення якості освітніх послуг та інтенсифікацію діяльності ВНЗ. Пропозиції і висновки можуть бути використані відповідними зацікавленими структурами задля удосконалення політики трансформаційних змін у системі вищої освіти з урахуванням специфіки надання освітніх послуг. Впровадження запропонованих у дисертації рекомендацій підтверджено відповідними довідками: Головного фінансового управління Тернопільської обласної державної адміністрації (довідка №5-01/61-513 від 22.03.2013 р.), Управління освіти Чортківської міської ради (довідка №01-08/336 від 22.05.2014 р.), Департаменту освіти і науки Тернопільської обласної державної адміністрації (довідка №01/2194-10 від 02.06.2015 р.), Чортківського навчально-наукового інституту підприємництва і бізнесу Тернопільського національного економічного університету при викладанні дисциплін «Національна економіка», «Історія економіки та економічної думки», (довідка №245 від 28.11.2014 р.), Тернопільського національного економічного університету при викладанні дисциплін «Економічна теорія», «Мікроекономіка», «Макроекономіка» (довідка №126-37/1180 від 21.05.2015 р.).

Особистий внесок здобувача. Дисертаційне дослідження є самостійно виконаною науковою працею. Усі сформульовані та обґрунтовані в дисертаційній роботі наукові положення, висновки й рекомендації отримані автором самостійно на основі проведеного дослідження. З наукових праць, опублікованих у співавторстві, в дисертаційній роботі використані лише ті ідеї та положення, що отримані автором особисто.

Апробація результатів дослідження. Матеріали дослідження апробовані у методичних розробках, рекомендаціях і пропозиціях, викладені в монографіях, статтях та впроваджені у навчальний процес. Основні теоретичні й практичні положення роботи доповідалися й обговорювалися на чотирнадцяти міжнародних та вітчизняних конференціях, семінарах, круглих столах, зокрема: «Теорія і практика економіки і підприємництва» (м. Алушта, 2011 р.); «Актуальні наукові дослідження» (м. Київ, 2011 р.); «Сучасні проблеми економіки: нові погляди науковців» (м. Дніпропетровськ, 2012 р.); «Перспективи розвитку фінансової

системи України» (м. Тернопіль, 2012 р.); «Маркетингове управління конкурентоспроможністю» (м. Дніпропетровськ, 2012 р.); «Формування економічного профілю національної інфраструктури України: аналітичний та теоретико-методологічний аспекти» (м. Київ, 2012 р.); «Досягнення в науці. Нові погляди, проблеми, інновації» (м. Лодзь, Польща, 2012 р.); «Наука. Теорія і практика» (м. Познань, Польща, 2012 р.); «Роль фінансово-кредитного механізму у розвитку економіки країни» (м. Львів, 2013 р.); «Національна економіка: наукові підходи та освітні пріоритети» (м. Чортків, 2013 р.); «Інноваційна економіка в умовах глобалізації: сучасні тенденції та перспективи» (м. Мінськ, Білорусь, 2013 р.); «Час викликів та можливостей: проблеми, розвиток та перспективи» (м. Рига, Латвія, 2014 р.); «Суспільна місія класичного університету: історія, сучасність, перспективи» (м. Харків, 2015 р.); «Реформа вищої освіти в Україні: критичні питання у сфері законодавчих та інституційних трансформацій» (м. Київ, 2015 р.).

Публікації. За результатами наукового дослідження автором опубліковано 24 наукових праці загальним обсягом 7,54 друк. арк., у тому числі 6 статей у наукових фахових виданнях (обсягом 3,57 друк. арк.), 3 – у закордонних виданнях і виданнях України, внесених до міжнародних наукометричних баз (обсягом 1,39 друк. арк.), 1 параграф у колективній монографії (обсягом 0,7 друк. арк.), 14 публікацій за матеріалами конференцій (обсягом 1,88 друк. арк.).

Структура та обсяг роботи. Дисертація складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел та додатків. Загальний обсяг дисертації становить 280 сторінок, основний зміст викладено на 206 сторінках. Робота містить 29 таблиць, 32 рисунки, 12 додатків на 31 сторінці та список використаних джерел із 432 найменувань на 43 сторінках.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У першому розділі «**Теоретико-методологічні засади суспільного блага освітніх послуг**» досліджено концептуальні основи та змістовні характеристики «**нової економіки**», визначено сутність та еволюцію наукових поглядів щодо економічного значення освітніх послуг, розглянуто особливості формування пропозиції освітніх послуг на національному й глобальному рівнях.

Одним із основних завдань соціально-економічного розвитку та прискорення інноваційної динаміки України є перехід до економіки, яка базується на продуктивному використанні нових знань. Саме знання виступають фактором постіндустріального розвитку та є невичерпним суспільним благом, яке збільшується у процесі свого використання. У роботі зауважено, що нова економіка має безліч форм прояву, звідси, різноманітність назв: сервісна економіка, когнітивна, віртуальна, мережева тощо. Сучасний етап розвитку економіки характеризується не просто структурними, технологічними й соціальними перетвореннями, а трансформацією всього економічного процесу, формуванням нової парадигми соціально-економічного розвитку. Оскільки в «**новій економіці**» найбільше значення має не будь-яка інформація, а усвідомлена і засвоєна людиною, яка перетворилася на її знання (неіснуюча поза її свідомістю), то підґрунтям «**нової економіки**» є саме знання, інтелект людини. Саме освітні послуги завжди були ефективним інструментом для зміни стереотипів мислення, а також модернізації

суспільства, економіки та держави в цілому, вони є ключовим фактором змін. Дослідження показали, що: щорічний приріст людського капіталу на 1% у вищій освіті забезпечує збільшення темпу зростання ВВП на душу населення на 5,9%; підвищення освіченості громадян на 1 академічний рік забезпечує приріст економіки країни на 5% у короткостроковій перспективі і на 2,5% – у довгостроковій.

Аналіз трактування терміну «освітня послуга» свідчить, що, як у будь-якого складного явища, відсутнє єдине визначення. Оскільки безліч дослідників співвідносять освітню послугу з категорією «суспільних благ», зазначено, що вона одночасно є благом особистим (для окремої людини) і суспільним для суспільства загалом. Наукова думка розглядає освіту як певний перелік благ у відомих економічних концепціях та підходах (табл. 1).

Таблиця 1

Основні погляди на освіту

Економічний напрям	Представники	Погляд на освіту		
		Суспільне благо (чисте)	Приватне благо (чисте)	Змішане благо
Політекономія соціалізму	С. Струмлілн	+	–	–
Неолібералізм	М. Фрідман, Ф. А. фон Хайек, Ф. Чабб, Т. М. Мое	–	–	+
Теорія людського капіталу	Г. Беккер, Дж. Стиглер, Т. Шульц	–	–	+
Неокласична теорія людського капіталу	Л. Турроу	–	–	+
Альтернативна теорія людського капіталу	П. Тобмен, Р. Херрнстейн, К. Дженкс, Дж. Фагерлінд	–	+	–
Теорія фільтра	А. Берг, М. Спенс, Дж. Стигліц, П. Уїлс, К. Ерроу	–	+	–
Ліворадикальна школа економіки	С. Боулс, Г. Джинтіс, Р. Едвардс, Д. Гордон, М. Карной	–	–	+

Примітка. Складено автором.

На нашу думку, освітня послуга – це суспільне благо змішаного типу, що представляє собою здійснення різноманітної (педагогічної, виховної, наукової) діяльності працівниками сфери освіти з приводу задоволення різноманітних освітніх потреб окремих людей і всього суспільства, яке полягає у забезпеченні високого рівня добробуту людини та зменшенні соціальної нерівності у суспільстві. На розвиток освіти як суспільного блага прямо вказує її фінансування державою за рахунок видатків із державного бюджету, або, коли освітній процес має певну регіональну структуру та спрямованість, – за рахунок коштів як центрального, так і місцевих бюджетів. Саме як суспільне благо освіта сприяє утворенню загального позитивного зовнішнього ефекту у вигляді підвищення рівня освіченості, культури і продуктивності нації.

Обґрунтовано, що належність сфери вищої освіти до суспільного сектору економіки дає змогу дослідити, яким чином сформовані переваги громадян трансформуються у стратегічні цілі держави, за рахунок чого її економічна діяльність може стати більш раціональною. Можна констатувати, що підвищення споживання освітніх послуг слугує одним із кроків на шляху досягнення Парето-оптимізації, яке найкращим чином відповідає інтересам кожного з учасників ринку, а домінування позитивних ефектів освіти забезпечує вигоду суспільству загалом. Доведено, що суттєвою проблемою на шляху розвитку освітньої сфери є невідповідність між попитом і пропозицією як усередині самого ринку освітніх послуг, так і між ним та ринком праці, а специфіка формування попиту і пропозиції на ньому зумовлена високим ступенем втручання держави: запровадження державного незалежного оцінювання для отримання вищої освіти, регулювання цінової політики вартості навчання, централізоване встановлення ліцензійного обсягу набору абітурієнтів за напрямками підготовки тощо.

У роботі акцентовано увагу на тому, що система вищої освіти, як один із провідних соціальних інститутів, органічно пов'язана з соціально-економічною та політичною організацією суспільства, вона багато в чому обумовлює характер і спрямованість суспільного життя. Цей інститут має ще одну специфічну рису, яка полягає у тому, що він може випереджати суспільний розвиток, але й може відставати від нього. Таке відставання через певну інерційність і консервативність освітньої системи є характерним і нормальним для буденних та стійких періодів суспільного життя. Але у періоди піднесення, змін, якісного зрушення у політичному, соціально-економічному, технологічному житті суспільство повинно переналагоджувати свою освітню систему, переводячи її у режим випереджувального розвитку, що й відбувається сьогодні в освітньому просторі європейських країн.

У другому розділі «**Аналіз механізмів пропозиції освітніх послуг у системі вищої школи**» проаналізовано зарубіжний досвід організації систем освіти та фінансування вищої освіти у контексті формування «нової економіки», особливості сучасної системи вищої освіти України, проведено оцінку якості освітніх послуг та ефективності механізмів пропозиції освітніх послуг у контексті розвитку «нової економіки», запропоновано удосконалені показники вимірювання її впливу на економічний розвиток суспільства.

Аналіз зарубіжного досвіду організації систем вищої освіти та її фінансування дає змогу зазначити, що:

- не існує прямого зв'язку й залежності між існуючим у країні типом управління освітою та способом її фінансування. У низці країн з децентралізованими системами управління освітою її фінансування відбувається централізованим шляхом і навпаки;
- у розвинених країнах спостерігається різноманіття систем фінансування освіти, що не вкладається у єдину типологію;
- загалом переважають різні типи і варіанти децентралізованого фінансування освіти, лише в окремих країнах існує винятково централізоване пряме і повне фінансування освіти з державного бюджету;

– з певними застереженнями можна говорити про те, що частка участі того чи іншого рівня управління у фінансуванні освіти приблизно відповідає його обсягу повноважень і відповідальності за освіту, і навпаки. У федеративних державах найбільшу відповідальність за освіту несуть суб'єкти федерації, які й здійснюють переважну частину її фінансування (у ФРН – до 75%, у Канаді – до 60%, у Швейцарії – в межах 54%). Найвищий рівень участі місцевих органів управління у фінансуванні освіти зафіксований у США (47%) та Швейцарії (35%), тоді як в інших країнах він становить приблизно 16-20%. У державах з централізованими системами управління освітою у фінансуванні очевидною провідною є роль саме центрального уряду.

Світовий досвід доводить, що сучасною тенденцією розвитку вищої освіти в країнах світу є диверсифікація джерел її фінансування. Зокрема, у країнах Західної Європи частка держави у фінансуванні вищої освіти значно вища, ніж, наприклад, у США. Так, у Данії, Фінляндії, Норвегії, Бельгії частка державного фінансування у витратах на вищу освіту складає близько 90%, в Австрії, Великобританії, Франції, Німеччині, Ірландії – до 80%, в Італії, Польщі – до 70% (у США даний показник становить лише 37-40%).

Досліджено, що на українському ринку освітніх послуг простежуються наступні тенденції: скорочення мережі освітніх закладів; зниження частки осіб, які навчаються за рахунок бюджетних коштів та зростання частки придбання освітніх послуг за рахунок коштів населення (комерціалізація вищої освіти); низька ефективність використання залучених коштів; низька якість освітніх послуг тощо. Обґрунтовано, що для вирішення зазначених проблем необхідно: привести кількість і структуру вищих навчальних закладів у відповідність потребам ринку праці та світовому освітньому простору; створити реальні умови реалізації принципу автономності вищих навчальних закладів; своєчасно координувати освітню політику з урахуванням ринкових, економічних та культурно-історичних особливостей; створювати навчальні науково-виробничі комплекси на базі об'єднання освітніх закладів та підприємницьких структур; змінити модель фінансування ВНЗ із запровадженням принципів конкуренції та ефективності.

У роботі зазначено, що якість вищої освіти є багатовимірним поняттям, яке охоплює: освітні та академічні програми, наукові дослідження, якість студентів та професорсько-викладацького складу, наявну матеріально-технічну базу, академічне середовище (табл. 2). Розбудова потужної та сучасної національної системи забезпечення якості вищої освіти відповідно до європейських орієнтирів повинна передбачати: підвищення компетентності фахівців, які працюють у сфері вищої освіти щодо сучасних моделей, механізмів та інструментів забезпечення якості; розроблення й реалізації на рівні кожного закладу вищої освіти інституційних систем забезпечення якості відповідно до європейських стандартів, їх апробації та вдосконалення задля забезпечення максимальної адаптації до локальних умов; проведення відкритого професійного обговорення серед освітянської спільноти проблеми забезпечення якості вищої освіти задля об'єктивної оцінки поточного стану та оптимального розвитку цього процесу в Україні. Обґрунтовано, що імператив якості освіти повинен стати єдиним можливим орієнтиром розвитку

вітчизняних ВНЗ на перспективу для прогресу «нової економіки» на вітчизняних теренах.

Таблиця 2

Взаємозв'язок показників якості із учасниками освітнього процесу

	Студенти	Професорсько-викладацький склад	Система управління (адміністрація)	Інфраструктура
1. Якісний відбір	+	++	++	-
2. Якісні освітні програми	+	++	++	-
3. Ефективність	+	+	+	+
4. Гнучкість та адаптивність	+	+	+	-
5. Академічна етика	+	++	++	-
6. Корпоративна культура	+	++	++	-
7. Дослідження та проектні розробки	+	++	-	+
8. Грантова робота	+	++	-	+
9. Новітні технології та сучасна матеріальна база	-	-	-	++

Примітки:

1. Розроблено автором.

2. Умовні позначення: «+» - впливає, «++» - сильно впливає, «-» - майже не впливає..

У роботі доводиться, що головним відображенням світової боротьби за якість та інструментом визначення статусу окремих інститутів вищої освіти, оцінки якості й результативності систем вищої освіти виступають рейтинги. У світлі змін, що відбуваються, існуючі системи ранжування не тільки впливають на трансформацію всередині університетів, але й видозмінюють систему вищої освіти загалом. Наразі Україна досить слабо інтегрована до європейського і світового освітньо-наукового простору. У найпрестижніших рейтингах університетів світу («Shanghai», «Times») немає жодного українського ВНЗ. Незважаючи на те, що українські університети не є лідерами світового рейтингу, вперше п'ять вітчизняних університетів увійшли до топ-100 кращих ВНЗ країн Східної Європи. Низькі показники українських ВНЗ у світових рейтингах свідчать про непомітність їх для світової спільноти, що може негативно позначатися на визнанні українських університетів у світі як у плані конкурентоспроможності випускників, так і щодо приваблення талановитих студентів і викладачів з-за кордону. Тож актуальним на сьогодні вбачається питання входження України до міжнародних рейтингів ВНЗ у контексті інтеграції у світову освітню систему.

Проведена оцінка регіонального індексу якості освітніх послуг на основі даних «Компас» та «Топ-200 Україна» дозволила визначити регіони-лідери та аутсайди в контексті забезпечення якісних послуг вищої освіти України. До першої групи належать м. Київ, Одеська, Чернівецька, Харківська, Сумська, Львівська області. До другої групи – Житомирська, Кіровоградська, Волинська, Миколаївська, Чернігівська, Закарпатська, Вінницька та Черкаська області. Обґрунтовано, що для покращення ситуації у сфері якості вищої освіти на сьогодні

важливими стають не стільки інвестиції у матеріально-технічну базу ВНЗ (за окремими винятками), скільки вкладання коштів у підвищення кваліфікації науково-педагогічних кадрів, навчання викладачів сучасним методам надання якісних освітніх послуг, вивчення мов та стажування у провідних ВНЗ світу, поглиблення співпраці ВНЗ із бізнесом, подолання корупційних практик на місцях.

Для оцінки щільності взаємозв'язку рівня освіти з індексом глобальної конкурентоспроможності, глобальним індексом інновацій, індексом інформаційного суспільства на прикладі репрезентативної вибірки із 15 розвинутих країн та з 15 країн з ринками, що розвиваються (рис. 1), проведено кореляційний аналіз, який продемонстрував, що найбільший зв'язок освіта має з індикаторами інформаційного суспільства ($R^2 = 0,81$), середній зв'язок простежується з індексом глобальної конкурентоспроможності ($R^2=0,67$) та глобальним інноваційним індексом ($R^2=0,51$).

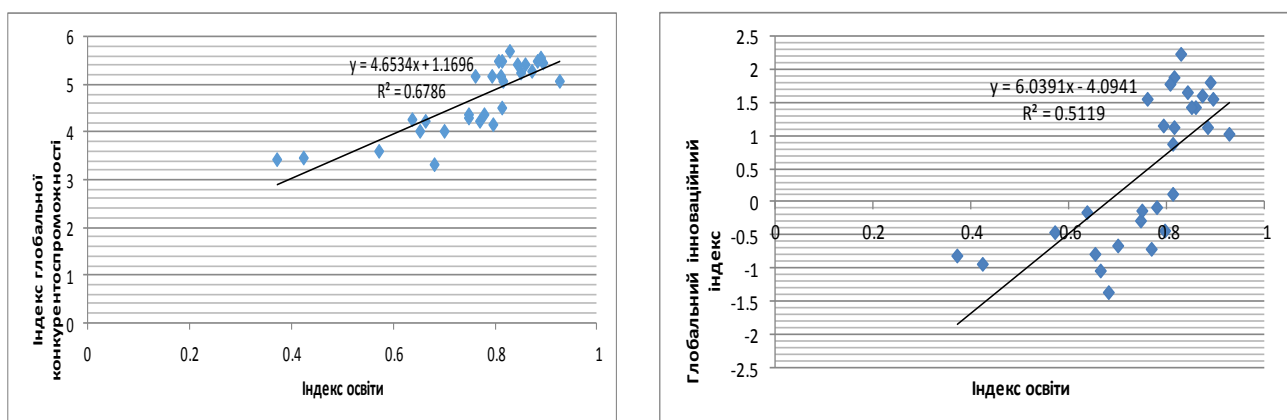

Рис. 1. Зв'язок між індексом освіти, індексом глобальної конкурентоспроможності та глобальним інноваційним індексом

Отримані результати дозволяють визначити індикатори, поліпшення значення яких призводить до покращення освіти і підвищення її якості на довгострокову перспективу.

У третьому розділі «**Модернізація механізмів пропозиції освітніх послуг у контексті розвитку «нової економіки»**» проаналізовано проблеми фінансування освітніх послуг та зроблено рекомендації із покращення системи фінансування вищої освіти України, обґрунтовано напрями інтеграції ринкових критеріїв оцінки якості квазі-суспільних благ у систему забезпечення якості освітніх послуг.

Доведено, що високоякісна освіта стає на сьогодні одним із головних індикаторів соціально-економічного прогресу України в контексті євроінтеграції, однак болючими питаннями залишаються джерела фінансування освіти та максимально ефективного використання обмежених ресурсів з метою досягнення якісних результатів.

Вивчення досвіду європейських країн у контексті використання механізму блочного фінансування системи вищої освіти (табл. 3) у розрізі окремих інструментів (переговори з профільними міністерствами, врахування історичного контексту, формульний принцип, через контракт продуктивності) дозволило запропонувати для України використання аналогічної системи з орієнтацією на результат. Обґрунтовано, що в якості вхідних показників формульного

фінансування для навчальної діяльності можна використовувати як кількість студентів бакалаврського та магістерського рівнів, так і кількість виданих дипломів.

Таблиця 3

Алокаційні механізми блочного фінансування вищої освіти в Європі

Види робіт	Формульне фінансування		Контракти досягнень	Переговори чи історична обумовленість
	вхідні показники	вихідні показники		
1. Виключно навчальна робота	Польща, Румунія, Швеція, Ірландія	Данія	–	–
2. Виключно дослідницька робота	–	Ірландія, Польща, Швеція	–	Данія
3. Навчальна та дослідницька роботи разом	Німеччина, Чехія, Іспанія, Бельгія, Угорщина, Ісландія, Латвія, Нідерланди, Португалія	Великобританія, Франція, Естонія, Фінляндія, Норвегія, Італія	Австрія, Німеччина, Великобританія, Норвегія, Франція, Ірландія, Латвія, Нідерланди, Португалія	Естонія, Франція, Італія, Норвегія, Німеччина, Швейцарія, Австрія, Чехія, Іспанія, Угорщина, Польща, Швеція

Примітка. Розроблено автором.

У дослідницькому фінансуванні кращим варіантом є орієнтація на кількість присуджених докторських ступенів, обсяг залучених міжнародних фондів, обсяг дослідницьких видатків та кількість дослідницьких контрактів. Показник кількості міжнародних студентів та міжнародного викладацького складу також є важливими індикаторами з огляду на стратегію інтернаціоналізації освіти та академічної мобільності. Негативні ефекти окремих індикаторів, у разі їх появи, можна коригувати зменшенням їх питомої ваги у формульному фінансуванні.

Доведено, що запровадження моделі блочного фінансування вищої освіти в Україні дозволить університетам конкурувати за кращих студентів, викладачів, залучати міжнародні гранти, покращувати якість навчальної та дослідницької роботи, що відобразатиметься на обсягах їх фінансового забезпечення на перспективу.

Аргументовано, що останнім часом механізм виробництва та реалізації освітніх послуг у межах державного сектору ускладнюється, що зумовлює використання квазі-ринкових відносин, до яких залучаються кінцеві споживачі, прикладом чого виступають ваучерні системи. Перевагою ваучерів у сфері освіти є те, що вони дозволяють вести конкуренцію на боці покупця. Доведено, що попри переваги ваучерів у сфері освіти, необхідно враховувати і їхню обмеженість – ефективність тільки за умов реальної конкуренції між постачальниками освітніх послуг. До того ж, щоб ваучери були ефективними, необхідно мінімізувати інформаційну асиметрію на ринку освітніх послуг.

Сучасні умови розвитку ринку освітніх послуг визначають потребу вітчизняних ВНЗ у пошуку шляхів забезпечення високих конкурентних позицій, що зумовлює необхідність у розробці механізму управління конкурентоспроможністю національних вузів. Обґрунтовано, що використання у механізмі управління конкурентоспроможністю концепції бенчмаркінгу дозволяє впроваджувати кращий

досвід ведення освітньої діяльності, удосконалювати якість і ефективність, формувати нову концепцію здійснення освітнього процесу, оцінювати професіоналізм керівництва, що зрештою забезпечить сталий розвиток навчального закладу та досягнення заданого рівня конкурентоспроможності. Результативність застосування бенчмаркінгу залежить також і від правильного вибору об'єкта вдосконалення, визначення компанії-еталона і корисності її досвіду для ВНЗ – реципієнта, розробки системи підтримки та впровадження даного досвіду в діяльність освітньої організації у взаємозв'язку з системою її стратегічного менеджменту.

Зазначено, виходячи з вимог закону, що вищим навчальним закладам потрібно передати право самостійно визначати доцільність існування, структуру, форму і способи затвердження таких документів, як: структурно-логічна схема підготовки за освітньою програмою; навчальні та робочі програми дисциплін; індивідуальний навчальний план студента; конспект лекцій; методичні вказівки до тих чи інших видів робіт; вибір видів і форм поточного і підсумкового контролю, форми і методів реєстрації результатів навчання; програми і щоденники практик; журнали обліку роботи студентів та викладачів тощо. При цьому можна рекомендувати такі основні напрями дій: широке застосування сучасних інформаційних технологій для організації і підтримки освітнього процесу; забезпечення прозорості й відкритості основної інформації, що стосується діяльності університетів; запровадження ефективних контрактів з професорсько-викладацьким складом; навчання кращим практикам у європейських та американських університетах на основі проектної діяльності.

ВИСНОВКИ

Проведений аналіз механізмів пропозиції освітніх послуг, основних критеріїв їх ефективності та оцінювання, а також фінансування освітніх послуг в умовах трансформації економіки дає можливість сформулювати наступні висновки і пропозиції.

1. Нова економіка – це економічна система, яка розширює можливості розвитку людини і сприяє підвищенню добробуту завдяки активному використанню інформації, знань та інноваційних технологій.

2. Освіту як важливу складову сучасної інноваційної економіки можна розглядати на перетині двох процесів: духовного виробництва і споживання, які є основою відтворення людського потенціалу та нарощування продуктивних сил суспільства. Виступаючи сферою формування людського та соціального капіталів, освіта впливає на суспільну продуктивність праці, якість життя членів суспільства, національний дохід, економічне зростання у вигляді: формування більш ефективної робочої сили, що володіє необхідними навичками та знаннями, які відповідають потребам ринку праці; розширення зайнятості і зростання прибутковості.

3. Перетворення знань на основний суспільний капітал, зростання вигід, пов'язаних з їх отриманням, сприяють ствердженню освіти як товару (послуги). Особливостями, властивими освітнім послугам, є: невідчутність, невіддільність від особистості, непостійність якості, відносна тривалість виконання, відстрочення виявлення результативності, посилення потреби в освітніх послугах залежно від

ступеня задоволення цієї потреби (life-long learning). Додаткові вигоди від споживання цих послуг можуть отримувати як окремі індивіди, так і суспільство в цілому. Через те, що послуги освіти не володіють повною мірою властивостями несуперництва і невиключеності зі споживання, їх потрібно віднести до категорії змішаних суспільних благ. Усвідомлюючи суперечливі погляди на освіту як благо, акцентуємо увагу на такому аспекті, як особлива природа освітніх послуг, їх належність до так званих меріторних благ, котрі поєднують властивості благ, що забезпечують суспільні інтереси, із властивостями, які формують особисті, приватні вигоди індивіда.

4. Загальний аналіз принципів освітньої політики зарубіжних країн і України, а також рівень розвитку освітніх систем країн ОЕСР дає змогу визначити наступні напрямки державної політики України в галузі вищої освіти: збільшення обсягів фінансування з метою забезпечення її сталого розвитку (рівень фінансування вищої освіти має бути не нижчим за середній рівень країн ОЕСР, у яких витрати на освіту розглядаються як соціально пріоритетні); вдосконалення законодавчої та нормативно-правової бази системи освіти у контексті імплементації механізмів формування нової моделі фінансування освіти за формульним принципом та оцінки якості наданих послуг через зовнішні й внутрішні агенції, що сприятиме забезпеченню її конкурентних позицій на європейському ринку освітніх послуг.

5. Особливо актуальним сьогодні стає питання оцінки вартості освітніх послуг. Кожен ВНЗ залежно від місії, стратегічних цілей та тактичних завдань повинен орієнтуватися на власну ринкову позицію і методику ціноутворення. Наявність високих цін може пояснюватися граничною користю, унікальністю послуги або монопольним станом ВНЗ, необхідністю придбання ресурсів за ринковими цінами, проте відповідність ціни і якості освітніх послуг у конкурентному середовищі набуває особливого значення.

6. Стратегію досягнення конкурентоспроможності для ВНЗ доцільно розглядати у вигляді комплексної стратегії вдосконалення бізнес-процесів, спрямованої на втримання і, по можливості, збільшення числа постійних клієнтів, яка складається з наступних етапів: загальне управління якістю (TQM) як вдосконалення кожного етапу бізнес-процесу; бенчмаркінг як запозичення процесів у конкурентів і еталонних ВНЗ; аутсорсинг як придбання процесу в сторонньої організації.

7. Встановлено двоякий характер функціонування університетів, які, з одного боку, обслуговують інтереси суспільства і одержують на це державні інвестиції, а з іншого боку – пропонують послуги окремим особам на ринку, що використовують отриману освіту з наміром отримання додаткових прибутків у перспективі, а отже орієнтуються на задоволення запитів споживачів, участь у ринковій конкуренції, прагнення до ефективного використання обмежених ресурсів.

8. Особливу актуальність являє собою проблема оптимальної міри участі держави у виробництві освітніх послуг. Оцінивши, якою мірою послуги вищої освіти можуть формуватися на основі підприємництва, можна здійснити розподіл витрат на їх виробництво між приватним і державним секторами, досягнути задоволення потреб за мінімальних витрат бюджетних ресурсів. Обґрунтовано, що актуалізація методичних положень щодо фінансового забезпечення функціонування

системи вищої освіти повинна включати: розробку і впровадження моделі багатоканального фінансування вищої освіти через систему субсидій, грантів, кредитів; диверсифікацію джерел фінансових ресурсів залежно від стратегічних цілей соціально-економічного розвитку держави; перехід від принципу «фінансування об'єкта освіти» до принципу «фінансування суб'єкта освіти»; виділення бюджетних коштів та їх розподіл між ВНЗ різних форм власності у залежності від результатів їх діяльності. Основна мета діяльності при цьому – можливість адаптації до динамічного зовнішнього середовища разом зі збереженням і вдосконаленням якості послуг, що надаються.

9. Доведено, що удосконалення методичних положень рейтингової оцінки результативності ВНЗ України полягає у розрахунку інтегрального показника на основі таких критеріїв як: якість підготовки майбутніх фахівців, їх затребуваність ринком праці (рівень працевлаштування за отриманою спеціальністю), внесок ВНЗ у формування людського капіталу країни, якість професорсько-викладацького складу, бібліометричні показники, що надасть можливість не лише встановити рейтинг кожного окремого ВНЗ на національному ринку освітніх послуг, а й переорієнтувати фінансові потоки у найкращі університети країни, розміщувати державне замовлення на підготовку кадрів й розподіл державних асигнувань на конкурсній основі, сприяти розвитку нової академічної культури.

10. Загалом, для підвищення якості вітчизняної освіти перспективними вбачаються такі напрямки роботи: вкладання коштів у талановитих молодих дослідників шляхом стимулювання їх публікаційної активності у європейських та американських економічних часописах у вигляді: преміювання за опубліковану статтю англійською мовою у виданні з високим імпаکت-фактором (внесок у репутацію ВНЗ), оплати прийнятої до друку статті вчених у журналах, що реферуються наукометричними базами даних (фінансове стимулювання наукової роботи); фінансування стажувань вчених у країнах Європи та Північної Америки (посилення міжуніверситетських зв'язків); створення при університетах проектних відділів, які б виступали своєрідними консультаційними центрами щодо правил та процедур подачі заявок на міжнародні гранти, пошуку зарубіжних партнерів; запрошення гостьових лекторів з європейських та американських університетів для викладання окремих блоків дисциплін з метою посилення конкуренції та навчання «кращим практикам», а також вчених з українських ВНЗ для стимулювання внутрішньої мобільності.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Монографії

1. Чекаловська Г.З. Державне фінансування системи вищої освіти в Україні / О.В. Длугопольський, Г.З. Чекаловська // Стан та перспективи розвитку фінансової системи України: монографія / Під ред. О. Непочатенко. – Умань: Видавець «Сочінський», 2012. – С. 24-33 (0,7 друк. арк.). *Особистий внесок (0,38 друк. арк.):* аналіз зарубіжного і вітчизняного досвіду фінансування ВНЗ, визначення напрямів вдосконалення механізму фінансування вищої освіти в Україні.

Статті у наукових фахових виданнях

2. Чекаловська Г.З. Зарубіжний досвід фінансування вищої освіти / Г.З. Чекаловська // Вісник Чернівецького торговельно-економічного інституту: Економічні науки. – Чернівці: ЧТЕІ КНТЕУ. – 2012. – Вип.1. – С. 441-447 (0,42 друк. арк.).

3. Чекаловська Г.З. Ефективність функціонування ринку освітніх послуг в Україні: проблеми та перспективи / Г.З. Чекаловська // Сталий розвиток економіки. – 2012. – № 5. – С. 59-64 (0, 51 друк. арк.).

4. Чекаловська Г.З. Розвиток системи вищих навчальних закладів в Україні та її фінансове забезпечення / О.В. Длугопольський, Г.З. Чекаловська // Світ фінансів. – 2012. – № 3. – С. 89-96 (0, 64 друк. арк.). *Особистий внесок (0,39 друк. арк.):* дослідження основних тенденцій фінансування вищої освіти в Україні, виокремлення заходів щодо фінансової стабілізації у цій сфері.

5. Чекаловська Г.З. Ранжирування у вищій освіті як механізм оцінювання якості освітніх послуг / Г.З. Чекаловська // Економічний простір. – 2013. – № 73. – С. 298-310 (0, 72 друк. арк.).

6. Чекаловська Г.З. Актуальність інвестування освітніх послуг у системі інноваційного розвитку національної економіки / О.В. Длугопольський, Г.З. Чекаловська // Економічний вісник університету. – 2013. – Випуск 21/2. – С. 7-11 (0,74 друк. арк.). *Особистий внесок (0,42 друк. арк.):* аналіз зв'язку рівня освіти із низкою соціально-економічних індикаторів.

7. Чекаловська Г.З. Пропозиція освітніх послуг на національному та глобальному рівнях / Г.З. Чекаловська // Сталий розвиток економіки. – 2015. – № 2. – С. 66-79 (0, 54 друк. арк.).

Статті у закордонних виданнях і виданнях України, внесених до міжнародних наукометричних баз

8. Чекаловська Г.З. Теоретико-методологічні аспекти освітніх послуг / Г.З. Чекаловська // Інноваційна економіка. – 2011. – № 3. – С. 202-207 (0,5 друк. арк.).

9. Чекаловская Г.З. Образование как фактор формирования человеческого капитала и экономического роста (на примере Украины) [Электронный ресурс] / А.В. Длугопольский, Г.З. Чекаловская // Теоретическая экономика. – 2013. – № 3. – С. 32-39 – Режим доступа: <http://www.theoreticaleconomy.info/articles/721.pdf> (0,7 друк. арк.). *Особистий внесок (0,41 друк. арк.):* визначення основних напрямів впливу освіти на показники економічного зростання.

10. Чекаловская Г.З. Оценка качества высшего образования: международный опыт [Электронный ресурс] / Г.З. Чекаловская // Экономика и социум. – 2013. – № 2. – С. 396-399 – Режим доступа: [http://iupr.ru/domains_data/files/sborniki_jurnal/Zhurnal%20_2\(7\)%20-3.pdf](http://iupr.ru/domains_data/files/sborniki_jurnal/Zhurnal%20_2(7)%20-3.pdf) (0,19 друк. арк.).

Матеріали доповідей на науково-практичних конференціях

11. Чекаловська Г.З. Економічна природа освітніх послуг / Г.З. Чекаловська // Теорія і практика економіки і підприємництва: Збірник тез доповідей за матеріалами VIII Міжнародної науково-практичної конференції (19-21 травня 2011 р.). – Алушта, 2011. – С. 22-23 (0,03 друк. арк.).

12. Чекаловська Г.З. Нормативно-правове забезпечення фінансування вищої освіти в Україні / Г.З. Чекаловська // Актуальні наукові дослідження: Збірник тез доповідей за матеріалами Міжнародної науково-практичної конференції (30 серпня 2011 р.). – Київ, 2011. – С. 24-26 (0,03 друк. арк.).

13. Чекаловська Г.З. До питання аналізу зарубіжного та вітчизняного досвіду освітнього кредитування / Г.З. Чекаловська // Сучасні проблеми економіки : нові погляди науковців: Матеріали всеукраїнської науково-практичної конференції (24-25 лютого 2012 р.). – Ч.І. – Дніпропетровськ: Перспектива, 2012. – С. 64-66 (0,2 друк. арк.).

14. Чекаловська Г.З. До питання покращення фінансового забезпечення вищих навчальних закладів України / Г.З. Чекаловська // Перспективи розвитку фінансової системи України: Матеріали всеукраїнської науково-практичної конференції (19-20 квітня 2012 р.). – Тернопіль: ТНЕУ, 2012. – С. 85-87 (0,14 друк. арк.).

15. Чекаловська Г.З. До питання управління конкурентоспроможністю вищого навчального закладу / О.В. Длугопольський, Г.З. Чекаловська // Маркетингове управління конкурентоспроможністю: Матеріали III всеукраїнської науково-практичної конференції молодих вчених та студентів (30 березня 2012 р.). – Дніпропетровськ, 2012. – С. 81-82 (0,09 друк. арк.). *Особистий внесок (0,06 друк. арк.):* розгляд етапів процесу управління конкурентоспроможністю вищого навчального закладу.

16. Чекаловська Г.З. Теоретичні аспекти фінансування вищої освіти / Г.З. Чекаловська // Формування економічного профілю національної інфраструктури України: аналітичний та теоретико-методологічний аспекти: Матеріали міжнародної науково-практичної конференції (18-19 травня 2012 р.). – Київ, Київський економічний науковий центр, 2012. – С. 71-72 (0,18 друк. арк.).

17. Чекаловська Г.З. Якість вищої освіти: сутність і чинники впливу / Г.З. Чекаловська // Досягнення в науці. Нові погляди, проблеми, інновації: Матеріали міжнародної науково-практичної конференції (29-31 липня 2012 р.). – Ч.4. – Лодзь, 2012. – С. 9-12 (0,13 друк. арк.).

18. Чекаловська Г.З. До питання класифікації освітніх послуг / Г.З. Чекаловська // Наука. Теория и практика: Материалы международной научно-практической конференции (29-31 октября 2012 г.). – Ч.5. – Познань, 2012. – С. 59-61 (0,13 друк. арк.).

19. Чекаловська Г.З. Роль освіти як фактора економічного зростання / Г.З. Чекаловська // Роль фінансово-кредитного механізму у розвитку економіки країни: Матеріали XXIII міжнародної науково-практичної конференції (1-2 березня 2013 р.). – Львів: ЛЄФ, 2013. – С. 16-18 (0,12 друк. арк.).

20. Чекаловська Г.З. До питання глобалізації вищої освіти в Україні / Г.З. Чекаловська // Національна економіка: наукові підходи та освітні пріоритети: Матеріали науково-практичної інтернет-конференції (18 квітня 2013 р.). – Чортків, 2013. – С. 35-37 (0,12 друк. арк.).

21. Чекаловская Г.З. Развитие мирового рынка образовательных услуг в условиях глобализации [Электронный ресурс] / Г.З. Чекаловская // Инновационная экономика в условиях глобализации: современные тенденции и перспективы: Материалы международной научно-практической конференции (25-26 апреля

2013 г.). – Минск: Междунар. ун-т «МИТСО», 2013. – С. 137-139. – Режим доступу: http://www.mitso.by/images/stories/kaf_mir/Innovative_Ec.pdf (0,13 друк. арк.).

22. Чекаловская Г.З. Образование как приоритет социально-ориентированной рыночной экономики / О.В. Длугопольский, Г.З. Чекаловская // Time of Challenges and Possibilities: Problems, Development and Perspectives: Articles of IV International Young Researchers and Students' Scientific and Practical Conference (15-16 May 2014). – Riga: VIA, 2014. – P. 334-341 (0,4 друк. арк.). *Особистий внесок (0,2 друк. арк.):* аналіз принципів та векторів впливу освіти на структурні зміни в соціально-орієнтованій ринковій економіці.

23. Чекаловська Г.З. Роль вищої освіти у становленні особистості та задоволенні її потреб / О.В. Длугопольський, Г.З. Чекаловська // Суспільна місія класичного університету: історія, сучасність, перспективи: Матеріали круглого столу (20 лютого 2015 р.). – Харків, 2015. – С. 18-22 (0,08 друк. арк.). *Особистий внесок (0,04 друк. арк.):* визначення ролі вищої освіти у самореалізації особистості.

24. Чекаловська Г.З. Автономія вищих навчальних закладів – умова забезпечення якості вищої освіти [Електронний ресурс] / О.В. Длугопольський, Г.З. Чекаловська // Реформа вищої освіти в Україні: критичні питання у сфері законодавчих та інституційних трансформацій: Матеріали міжнародної конференції (28-29 травня 2015 р.). – Київ, 2015. – Режим доступу: <http://www.edu-trends.info/conference-materials> (0,1 друк. арк.). *Особистий внесок (0,05 друк. арк.):* аналіз проблем фінансової автономії університетів.

АНОТАЦІЯ

Чекаловська Г.З. Суспільне благо освітніх послуг в системі стимулювання розвитку «нової економіки». – На правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук за спеціальністю 08.00.01 – економічна теорія та історія економічної думки. – Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича, Міністерство освіти і науки України. – Чернівці, 2016.

Дисертація присвячена науковому обґрунтуванню економічної сутності освіти, встановленню її взаємозв'язку з соціально-економічним розвитком, розробці пропозицій щодо посилення функціональної ролі освіти як фактора стимулювання розвитку «нової економіки», пошуку шляхів покращення фінансування галузі.

Удосконалено теоретико-методологічні підходи до формування ринку освітніх послуг в контексті обґрунтування специфіки взаємодії постачальників і споживачів на даному ринку; механізм взаємодії та взаємного впливу економіки та освіти з визначенням тих складових освітніх послуг, які найбільшою мірою впливають на економічне зростання і добробут; підходи до оцінки якості освітніх послуг із використанням світового досвіду функціонування університетів за умов якісних інститутів та вітчизняної специфіки розвитку ВНЗ.

Проаналізовано зарубіжний досвід організації та фінансування систем вищої освіти та обґрунтовано рекомендації щодо вдосконалення управління та фінансування цієї сфери в Україні.

Ключові слова: освітня послуга, суспільне благо, меріторне благо, вища освіта, реформування системи освіти.

АННОТАЦИЯ

Чекаловская Г.З. Общественное благо образовательных услуг в системе стимулирования развития «новой экономики». – На правах рукописи.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата экономических наук по специальности 08.00.01 – экономическая теория и история экономической мысли. – Черновицкий национальный университет имени Юрия Федьковича, Министерство образования и науки Украины. – Черновцы, 2016.

Диссертация посвящена научному обоснованию экономической сущности образования, установлению ее взаимосвязи с социально-экономическим развитием, разработке предложений по усилению функциональной роли образования как фактора стимулирования развития «новой экономики», поиска путей улучшения финансирования отрасли.

Усовершенствованы теоретико-методологические подходы к формированию рынка образовательных услуг в контексте обоснования специфики взаимодействия поставщиков и потребителей на данном рынке с целью обеспечения доступности и качества образовательных услуг; механизм взаимодействия и взаимного влияния экономики и образования с определением тех составляющих образовательных услуг, которые в наибольшей степени влияют на экономический рост и благосостояние, а также механизм обратного влияния тенденций в современной мировой экономике.

Проанализирован зарубежный опыт организации систем образования и финансирования высшего образования в контексте формирования «новой экономики», особенности современной системы высшего образования Украины, проведена оценка качества образовательных услуг и эффективности механизмов предложения образовательных услуг в контексте развития «новой экономики».

Исследовано влияние на образовательные услуги основных финансово-экономических индикаторов, связанных с предоставлением образовательных услуг в высших учебных заведениях, использование которых позволит учебным заведениям эффективно планировать свою деятельность, развивать новые формы образовательных услуг и качественно их предоставлять.

Доказано, что главным отражением мировой борьбы за качество и инструментом определения статуса отдельных институтов высшего образования, оценки качества и результативности систем высшего образования выступают рейтинги. В свете происходящих изменений, существующие системы ранжирования не только влияют на трансформацию внутри университетов, но и видоизменяют систему высшего образования в целом.

Проведена оценка регионального индекса качества образовательных услуг на основе данных «Компас» и «Топ-200 Украина», которая позволила определить регионы-лидеры и аутсайдеры в контексте обеспечения качественных услуг высшего образования Украины.

Обоснованы направления интеграции рыночных критериев оценки качества квази-общественных благ в систему обеспечения качества образовательных услуг.

Предложены направления совершенствования государственной политики на рынке образовательных услуг путем дополнения существующих стратегий развития образования следующими направлениями: изменение модели финансирования,

ориентирование на показатели результативности по формульному принципу, обеспечение соблюдения стандартов качества предоставляемых услуг через активизацию деятельности внешних агентств и внутренних систем обеспечения качества образования, что будет способствовать усилению конкурентных позиций отечественных университетов на европейском рынке образовательных услуг.

Предложено использовать для ресурсного обеспечения отечественной высшей школы модель блочного финансирования, которая положительно апробирована в европейских странах и направлена на стимулирование университетской конкуренции, повышение качества образования и науки.

Ключевые слова: образовательная услуга, общественное благо, мериторное благо, высшее образование, реформирование системы образования.

ANNOTATION

Chekalovska H.Z. Public benefit of educational services in the system of stimulating of the development of the «new economy». – The manuscript.

The dissertation for the degree of Candidate of Economic Sciences, specialty 08.00.01 – Economic Theory and History of Economic Thought. – Chernivtsi National University by Yurii Fedkovych, Ministry of Education and Science of Ukraine. – Chernivtsi, 2016.

The dissertation is devoted to the scientific substantiation of the economic essence of education, the establishment of its relationship with social and economic development, elaboration of proposals for strengthening the functional role of education as a factor of stimulating the development of the «new economy», search for ways to improve the finance industry.

It is improved theoretical and methodological approaches to the formation of the education market in the context of specifics of interaction study of suppliers and consumers in the market; mechanism of interaction and mutual influence of the economy and education with the definition of the components of the educational services that most affect the economic growth and prosperity, approaches to evaluating the quality of education using world experience of functioning of universities according to conditions of quality institutions and national specifics of the development of higher education institutions.

It is analyzed the foreign experience of organization and financing of higher education systems it is grounded recommendations for improvement of management and financing of this sphere in Ukraine.

Key words: educational service, public good, merit good, higher education, education system reform.

Підписано до друку 25.04.2016. Папір офсетний. Формат 60x84/16.

Ум. друк. арк. 1,9. Зам. № 38. Тираж 100 прим.

Виготівник: Яворський С. Н.

Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ЧЦ №18 від 17.03.2009 р.

58000, м. Чернівці, вул. І. Франка, 20, оф.18, тел. 099 73 22 544